

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

AB'NİN VE ÜYE DEVLETLERİN 1915
OLAYLARINA İLİŞKİN TUTUMU

Yeliz ŞAHİN

İKV Uzmanı

Ahmet CERAN

İKV Uzman Yardımcısı

Deniz SERVANTIE

İKV Uzman Yardımcısı

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

AB'NİN VE ÜYE DEVLETLERİN 1915 OLAYLARINA İLİŞKİN TUTUMU

Yeliz ŞAHİN
İKV Uzmanı
Ahmet CERAN
İKV Uzman Yardımcısı
Deniz SERVANTIE
İKV Uzman Yardımcısı

1915 olayları, Ermeni lobisinin yoğun mesaisi sonucunda Nisan ayında AB'de de tartışmaların merkezine oturdu. Bazı Üye Devletlerin ulusal parlamentolarında konuya ilişkin aldığı kararlar, söz konusu ülkelerle Türkiye arasındaki ikili ilişkilerde gerginliğe yol açtı. Papa'nın yaptığı konuşmada 1915 olaylarına ilişkin kullandığı ifadelerle ve AP'nin konuya ilişkin kabul ettiği raporla derinleşen tartışmalar, Avrupalı bazı siyasetçilerin yaptıkları, Ermeni tezlerini savunan açıklamalarla konuya dahil olmalarıyla birlikte, Türkiye-AB ilişkileri gündemini de meşgul etti.

Ermeni İddiaları ve AB'nin pozisyonu

AB kurumlarının ve AB Üye Devletlerinin 1915 olaylarına yaklaşımı farklılık gösteriyor. Hâlihazırda 1915 olayları, 28 Üye Devletten 12'si tarafından Ermeni tezleri doğrultusunda "soykırım" olarak tanınıyor. AB kurumları arasında da benzer bir durum söz konusu. Ermeni lobisinin 1915 olaylarına ilişkin AB üye devletleri nezdinde yürüttüğü çalışmalar, söz konusu Üye Devlet ile Türkiye'nin ikili ilişkilerini sekteye uğratmakla kalmayıp, Türkiye-AB ilişkilerinde de tansiyonun yükselmesine neden oluyor.

AB kurumları açısından bakıldığında, AP'nin konuya ilişkin pozisyonu 18 Haziran 1987 tarihinde kabul ettiği "Ermeni meselesine siyasi bir çözüm bulunması" başlıklı ilke kararda¹ ortaya koyuluyor. Söz konusu ilke kararda, 1915-1917 yılları arasında yaşananlar, 1948 tarihli BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ışığında "soykırım" olarak nitelendiriyor. Söz konusu olayların dönemin Türkiye Hükümeti tarafından bu şekilde tanınması çağrısını da içeren 1987 tarihli ilke karar, konuya ilişkin uluslararası bir kurum tarafından kabul edilen ilk karar olma özelliğine sahip. Kararda, günümüz Türkiye'sinin 1915 olaylarından sorumlu tutulamayacağını ve olayların Ermeni tezleri doğrultusunda tanınmasının siyasi, hukuki veya maddi herhangi bir talebe yol açamayacağını ifade edildiğini de belirtmek gerekiyor. Kararın Türkiye'nin o dönemdeki ismiyle AT'ye üyelik başvurusunda bulunmasından iki ay sonra kabul edilmesi ise zamanlanma açısından oldukça manidar.

¹ "Resolution on a political solution to the Armenian question", *Official Journal of the European Communities*, 20.07.1987,
http://www.europarl.europa.eu/intcoop/euro/pcc/aag/pcc_meeting/resolutions/1987_07_20.pdf.
Erişim tarihi: 21.04.2015.

AP tarafından Türkiye-AB ilişkileri hakkında İlerleme Raporlarına ilişkin ilke kararlar da dâhil olmak üzere bugüne dek kabul edilen 20 ilke kararda bu çağrının yinedeğini de belirtmek gerekiyor. Avrupa Komisyonu'nun konuya ilişkin tutumu ise AP'den farklı bir çizgide ilerliyor. Komisyon, 1915 olaylarına ilişkin ifadelerinde "trajedi" kelimesine başvuruyor. Olayların 100'üncü yılında geldiğimiz bu noktada AB kurumları, meseleyi iki temel ekseninde değerlendiriyor; soykırım kavramının uluslararası hukuk boyutu ve 1915 olaylarının Avrupa siyasetinde ve Türkiye-AB ilişkilerinde doğurduğu güncel tartışmalar.

Meselenin Uluslararası Hukuk Boyutu

Hukuki anlamda ilk defa 1948 tarihli BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'yle düzenlenen soykırım suçu, yakın tarihte Avrupa'nın gündemine, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) yargılamalarıyla oturdu. Avrupa'da konuya ilişkin olarak yakın geçmişte nasıl bir yaklaşımın hakim olduğunu değerlendirebilmek için, EYUCM'ye göre soykırım suçunun nasıl tanımlandığına bakmakta fayda var. EYUCM'nin yargı yetkisini düzenleyen Statü'de,

Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına dair Sözleşme'de soykırım suçunun tanımı

Madde 2- Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden her hangi biri, soykırım suçunu oluşturur.

- Gruba mensup olanların öldürülmesi;
- Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
- Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı
- Hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek;
- Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;
- Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek.

soykırım suçuna ilişkin hükümler, Türkiye'nin 1950'de onayladığı Soykırım Sözleşmesi'ne sadık

kalarak düzenlendi. Soykırım Sözleşmesi ve EYUCM Statüsü'nün ilgili maddelerine göre; ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen tanımdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturmaktadır². Dolayısıyla soykırımda bulunmak, soykırımda bulunulması için işbirliğinde bulunmak, soykırımda bulunulmasını kışkırtmak, soykırımda bulunmaya teşebbüs etmek ve soykırıma iştirak etmek, bu sözleşmelere göre

cezalandırılıyor. Önemle altını çizmemiz gerekir ki, ilgili maddelerde düzenlenen fiillerin gerçekleştirilmesi, soykırım suçunun oluşması için yeterli değil. Soykırım suçunun gerçekleşebilmesi için bu fiillerin, bahsi geçen dört gruptan birini; ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir topluluğu, özel olarak yok etme kastıyla gerçekleştirilmesi (özel kast-*dolus specialis*) gerekiyor. Dolayısıyla soykırım suçunun gerçekleşmesi için öncelikle fiillerin bu dört gruptan birini hedef alması ve grubu yok etme saiki taşıması şart. Eski

² Madde 2 ve madde 3, *BM Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme*, 1948.

Yugoslavya'da gerçekleşen olaylara ilişkin AİHM'nin vermiş olduğu Jorgic-Almanya Kararı'nda³ da soykırımı teşebbüs edenlerin, suç fiilini, bireyin şahsına yönelik değil, bireyin mensubu olduğu grubu yok etmek için gerçekleştirdiği vurgulanıyor. Dolayısıyla kastın yoğunluğu sebebiyle soykırım suçu, uluslararası suçların en ağırı olarak kabul ediliyor. Soykırımı yönelik bir plandan bağımsız gerçekleşen fiiller ve tesadüfi suç fiilleri, kesinlikle soykırım suçunun kapsamı dışında kalıyor.

EYUCM, sadece Ocak 1991'den itibaren Eski Yugoslavya'da gerçekleşen uluslararası suçları yargılamak üzere kurulan özel (*ad hoc*) ve olağanüstü nitelikte bir mahkemedir. Dolayısıyla başka zaman diliminde, Avrupa'nın başka bir bölgesinde gerçekleşen olaylar, EYUCM'nin yargı yetkisine girmiyor. Bu sebepten ötürü, Soykırım Sözleşmesi'nde belirtildiği üzere, herhangi bir soykırım iddiasına yönelik uluslararası ölçekte bir yargı sürecinin başlatılabilmesi için, yetkili kabul edilen ve bu maksatla kurulmuş özel bir yargı organının varlığı gerekiyor. Güncel konjunktürde, soykırım suçunun cezalandırılmasıyla yetkili uluslararası kurum, Roma Statüsü ile 2002 yılında kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'dir (UCM). Roma Statüsü'nde taraf 123 ülkede⁴ işlenen dört çekirdek suçu, soykırım, savaş suçu, insanlığa karşı suç ve saldırı suçunu cezalandırmak amacıyla kurulan UCM, soykırım suçuna ilişkin olarak Soykırım Sözleşmesi ve EYUCM Statüsü'nde yer alan düzenlemeleri doğrudan kabul ediyor. Dolayısıyla uluslararası ceza hukukunda konuya ilişkin bir devamlılık ve tutarlılık söz konusu. O nedenle 1915 olaylarını güncel uluslararası ceza hukuku bağlamında analiz edebilmemiz için, meseleyi Roma Statüsü'nde belirtilen normlarla karşılaştırmalı şekilde ele almamız gerekiyor. Soykırım Sözleşmesi'nde, EYUCM Statüsü'nde ve Roma Statüsü'nde belirtildiği üzere, soykırım suçunun gerçekleşmesi için, ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubun tamamını veya bir kısmını yok etme kastı gerekiyor⁵. Tarihsel değerlendirmeler ışığında görülüyor ki, 1915 olaylarında böyle bir koşul oluşmamakta. Öte yandan dönemin şartlarının oluşturduğu zorunluluk hallerinde ve meşru müdafaa hallerinde güvenlik birimlerinin gerçekleştirdiği meşru müdafaa temelli güç kullanımında, bir grubu ortadan kaldırma kastından bahsedilemez. Ayrıca, suç fiillerinin olası sonuçları hakkında genel bir fikir sahibi olmak, soykırım suçunun koşullarının oluşması için yeterli değildir, 1915 olaylarının soykırım niteliği taşıması için, bu teşebbüsün bilinçli bir şekilde Ermeni topluluğunu yok etme amacı taşıması gerekmektedir ki böyle bir durum söz konusu değildir. Suç fiilinin olası sonuçları

³"Case of Jorgic v Germany", European Court of Human Rights, Strasbourg, 2007, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81608#{"itemid":\["001-81608"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81608#{). Erişim tarihi: 25.04.2015

⁴Roma Statüsü'ne taraf ülkelerin listesi için bkz. http://www.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/Pages/the%20states%20parties%20to%20the%20rome%20statute.aspx.

⁵ Madde 6, Roma Statüsü, http://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aef7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf. Erişim tarihi: 25.04.2015

hakkında genel bir fikir sahibi olunması, özel kast olmadığı takdirde soykırım suçunu oluşturmaz⁶.

Öte yandan, Roma Statüsü'ne ve böylelikle UCM'ye taraf olmayan Türkiye'ye 1915 olaylarına ilişkin uluslararası bir baskı yapılması yersizdir. Çünkü UCM'nin yargı yetkisinin doğabilmesi için, suç teşkil ettiği iddia edilen fiilin Roma Statüsü'ne taraf bir ülkenin topraklarında veya taraf ülke vatandaşı tarafından işlenmesi gerekiyor. Statü'ye taraf olmayan Türkiye'nin bu noktada bir sorumluluğu bulunmuyor. Statü'de ifade edildiği üzere, UCM, geriye dönük çalışmıyor, sadece imza tarihinden itibaren gerçekleşen olaylara ilişkin soruşturma yürütebiliyor. Dolayısıyla egemenlik ve bağımsızlık ilkeleri ile uluslararası hukukun temel ilkeleri kapsamında öngörüldüğü üzere, bir devlet, taraf olmadığı anlaşmalara dayanarak veya tek taraflı değerlendirmelerle, ulusal yargı yetkisinden yoksun bırakılamaz ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmediği sürece uluslararası bir yargı sürecine tabi tutulamaz.

Bu noktada ihtilaflı durumları ifade ederken, doğru terimlerin kullanılmasının ne kadar önemli olduğunu hatırlatmakta fayda var. Soykırım terimi, popülist söylem açısından ilgi çekici dursa da uluslararası ceza hukuku açısından en büyük çekirdek suçu tanımlıyor ve hukuki açıdan 1915 olaylarını yansıtmıyor. Dolayısıyla 1915 olaylarına ilişkin kamuoyunda kullanılan her terimin hukuki bir boyutu olduğunu ve benzer bütün kelimelerin aslında farklı koşullar içerdiğini dikkate almak gerekiyor.

Uluslararası yargı yolunun kapalı olduğu bu konjunktürde, 1915 olaylarının 100'üncü yıldönümünde Ermenistan'ın ve Ermeni diasporasının ikinci bir strateji izlediği yönünde değerlendirmede bulunmak mümkün. Ermeni tarafı, 1915 olaylarının 100'üncü yıldönümünde, "soykırım" iddialarının daha fazla sayıda ülke ve uluslararası yapı tarafından tanınmasına yönelik agresif bir tutum sergiliyor. Tanıma fiilinin uluslararası hukukta siyasi erklerin yetkisinde ve tek taraflı bir eylem olduğunu belirtmek gerekiyor. Ayrıca bu tarz kararlar siyasi iklimden, dönemsel gelişmelerden doğrudan etkileniyor. Dolayısıyla bu tür kararların hukuki yaptırımdan öte siyasi baskı oluşturmak amacıyla kullanıldığı öne sürülebilir. Son dönemde, Türkiye üzerinde herhangi bir hukuki yaptırımı olmayan AP'de ve AB üyesi ülkelerin ulusal parlamentolarında "soykırım" iddialarının tanınması tartışmalarının artması, konunun hukuki boyutundan öte siyasi bir eksende tartışıldığının da bir göstergesi.

Ermeni İddiaları, Üye Ülkeler ve Türkiye-AB İlişkileri

BM tarafından tanınan 192 devletten 20 kadarı 1915 olaylarına ilişkin Ermeni iddialarını kabul ediyor⁷. Ermeni iddialarını kabul eden devletlerden 12'si AB'ye üye. Bu

⁶ Murat Önok, *Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s.152.

⁷ Bunlar; Uruguay (1965), GKRY (1982), Arjantin (1993), Rusya Federasyonu (1995), Kanada (1996), Yunanistan (1996), Lübnan (1997), Belçika (1998), İsveç (2000), İtalya (2000), Fransa, (2001), İsviçre (2003), Slovakya (2004), Almanya (2005), Polonya (2005), Venezuela (2005), Litvanya (2005), Şili (2007), Bolivya (2014), Avusturya (2015) ve Çek Cumhuriyeti (2015) ve Vatikan (2000).

ülkelerden Yunanistan, Slovakya ve GKRY’de Ermeni iddialarını inkâr edenler hapis veya para cezasına çarptırılıyor. AB üye devletleri arasında Ermeni iddialarını tanıyanlar da konuya ilişkin alınan kararların kritik seçim dönemlerine veya 1915 olaylarının başladığı tarih olarak kabul edilen 24 Nisan tarihi civarına rastladığının altını çizmek gerekiyor. Bunun yanında söz konusu devlet ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin gidişatı ve ülkede Ermeni lobisinin etkisi gibi etkenler de 1915 olayları konusunda izlenen politikalarda belirleyici olabiliyor.

AB Üye Devletleri arasında, Ermenistan SSCB’den ayrılarak bağımsızlığını ilan etmeden 29 Nisan 1982 tarihinde 1915 olaylarına ilişkin Ermeni iddialarını tanıyan ve 2004 yılında tek yanlı olarak AB’ye katılan GKRY, bu yöndeki kararı Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında almıştı. Kararda, söz konusu olaylar ile Kıbrıs Barış Harekâtı arasında bağlantı kurulmaya çalışılması dikkat çekici. 2 Nisan 2015 tarihinde ise GKRY parlamentosu 1915 olaylarına ilişkin Ermeni iddialarının inkârını cezalandıran yasayı kabul etti. Buna göre Ermeni iddialarını inkâr edenler 5 yıl hapis cezası veya 10 bin avro para cezasına çarptırılıyor⁸.

Ermeni iddialarını 25 Nisan 1996 tarihinde tanıdığı bilinen Yunanistan’da 10 Eylül 2014 tarihinde yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı kararnamesine göre Yunan Parlamentosunca tanınan “soykırımları” reddedenlerin 3 yıla kadar hapis veya 25 bin avroya kadar para cezasına çarptırılması söz konusu. Burada bir parantez açıp Yunanistan’ın Pontus Rumları ve Küçük Asya Rumlarına soykırım yapıldığı iddialarını da tanıdığını belirtmek gerekiyor.

AB üye devletleri arasında 400 bin Ermeni kökenli vatandaşa ev sahipliği yapan ve Avrupa’da en yoğun Ermeni nüfusunun yaşadığı Fransa, Ermeni iddialarını 1990’lı yılların ortasında gündemine aldı. 29 Mayıs 1998’te Ulusal Meclis’in Ermeni iddialarını tanıyan bir kararı kabul etmesinin ardından karar, 7 Kasım 2000’de Senato tarafından onaylanarak, 29 Ocak 2001’de yasalaştı. Fransa’da 1915 olaylarının inkârını suç sayan yasa tasarısı 2006’da Parlamento’nun alt kanadından geçmesine rağmen Mayıs 2011’de Senato tarafından reddedilmişti. Buna karşın, Ermeni lobisinin oldukça güçlü konumda olduğu Fransa’da, 1915 olayları, Nisan 2012’deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin öncesinde, 2011 yılının sonunda tekrar gündeme geldi. Türkiye’nin AB üyeliğine karşıtlığıyla tanınan dönemin Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy’nin partisi tarafından sunulan ve 1915 olaylarının inkârını suç sayan yasa tasarısının Fransa Parlamentosu’nun alt kanadında kabul edilmesi tartışmaları alevlendirirken, Paris-Ankara hattında ilişkilerin gerilmesine yol açtı. 1915 olaylarını inkâr edenlerin hapis cezası ve 45 bin avro tutarında cezaya çarptırılmasını öngören yasa tasarısının 23 Ocak 2012 tarihinde Senato’da kabul edilmesiyle kriz derinleşirken, söz konusu yasanın 28 Şubat 2012 tarihinde düşünce ve ifade özgürlüğüne aykırı olduğu gerekçesiyle Fransa

⁸ “Rum parlamentosu "Ermeni" tasarısını kabul etti”, *Anadolu Ajansı*, 02.04.2015, <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/487789--rum-parlamentosu-quot-ermeni-quot-tasarisini-kabul-etti>. Erişim tarihi: 21.04.2015.

Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesiyle Türkiye-Fransa ilişkilerinde diplomatik bir krizin eşiğinden dönülmüş oldu.

Türkiye-AB katılım müzakereleri süreci bağlamında incelendiğinde, Ermeni meselesinin “komşularla iyi ilişkiler tesis edilmesi” konusu kapsamında ele alındığını görüyoruz. Bu kapsamda Türkiye-Ermenistan ilişkileri ve Türkiye-Ermenistan sınırının açılması konusu Avrupa Komisyonu’nun yıllık olarak yayımladığı İlerleme Raporlarında yer buluyor. 1999 tarihli Helsinki Zirvesi kararlarında da belirtildiği gibi, sınır anlaşmazlıklarının ve ihtilafların barışçıl yollardan çözümü ve iyi komşuluk ilişkileri AB’nin aday ülkelerden beklentileri arasında. Bu kapsamda, Komisyon, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesine yönelik protokollerin onay süreci ve sınırın açılması konusuna önem atfediyor. 1915 olaylarına ilişkin Ermeni iddialarının tanınmasının AB’ye üyelik kriterleri arasında bulunmadığının altını önemle çizmek gerekiyor. Her ne kadar Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac gibi bazı siyasetçilerin bu yönde birtakım girişimleri olmuş olsa da “soykırım” iddialarının tanınmasının katılım müzakerelerinin açılışı veya kapanışı için bir kriter olmadığı Avrupa Komisyonu tarafından da defalarca teyit edildi⁹.

Ermeni İddiaları Tekrar AB Gündeminde

2015 yılının Ermeni iddiaları konusunda kritik bir yıl olacağı bilinmekteydi. Ermenistan ve Ermeni diasporası soykırım iddialarının tanınmasına yönelik çalışmalarını artırmıştı. Yılın ilk iki ayında konuya ilişkin diğer yıllardan farklı gelişmeler yaşanmamasına karşın, Ermeni lobisinin özellikle Mart ve Nisan’da 1915 olaylarına ilişkin Ermeni iddialarını farklı platformlarda gündeme getirmeyi başardığı söylenebilir.

Konu, 12 Mart 2015 tarihinde AP genel kurulunda kabul edilen “2013 Yılında Dünyada İnsan Haklarının Durumu ve AB’nin konuya ilişkin politikaları” başlıklı ilke kararda¹⁰ gündeme getirildi. Söz konusu kararda AP, tüm Üye Devletlere 1915 olaylarının “soykırım olarak adlandırılması ve Üye Devletler ile AB kurumlarına bunun tanınmasına katkıda bulunmaları yönünde çağrıda bulundu. 17 Mart 2015 tarihinde Erivan’da gerçekleşen Euronest Parlamenterler Meclisi genel kurulunda da konuya ilişkin bir karar kabul edildi.

12 Nisan 2015 tarihinde düzenlenen ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan’ın hazır bulunduğu ayinde Papa Fransuva’nın 1915 olayları konusunda “soykırım” ifadesini kullanması, Birinci Dünya Savaşı sırasında çekilen acıları seçici bir bakış açısıyla ele

⁹ “Ankara reminds Chirac of his past inconsistency”, *Hurriyet Daily News*, 10.04.2006, <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=ankara-reminds-chirac-of-his-past-inconsistency-2006-10-04>. Erişim tarihi: 21.04.2015.

¹⁰ European Parliament, “European Parliament resolution of 12 March 2015 on the Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2013 and the European Union’s policy on the matter”, 12.03.2015, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2015-0076&language=EN&ring=A8-2015-0023>. Erişim tarihi: 21.04.2015.

aldığı gerekçesiyle Türkiye’de en üst perdeden tepkiyle karşılanırken, Avrupa’da konuya ilişkin tartışmaların fitilini de ateşledi.

Konuyu gündemine alan AP, Ankara’nın dengeli bir karar kabul etmesi yönündeki tüm uyarılarına rağmen 15 Nisan 2015 tarihinde gerçekleşen genel kurulda, 1915 olaylarının 100’üncü yılına ilişkin tartışmalı bir karar¹¹ kabul etti. Ermeni iddialarını 1987’den bu yana tanıyan AP’nin bu kararında, Nisan 2014’te dönemin Başbakanı ve mevcut Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından ve mevcut Başbakan Davutoğlu tarafından yayımlanan taziyeye mesajları olumlu yönde atılmış adımlar olarak değerlendirilirken Türkiye’ye “1915 olaylarının 100’üncü yılını tarihiyle yüzleşmesi” ve böylece “Türk ve Ermeni halklarının uzlaşmasına zemin hazırlaması” çağrısında bulunuldu. Hukuki açıdan bir bağlayıcılığı olmayan söz konusu karar, Türkiye’de tepkiye yol açarken Dışişleri Bakanlığı ve AB Bakanlığı tarafından karara ilişkin yapılan açıklamalarda, AP’nin böyle bir karar kabul etmekle yetkisini aştığı ve kabul edilen metnin Türkiye açısından ciddiye alınmadığı belirtildi. Türkiye’de büyük tepki yaratan karar karşısında AK Parti, CHP ve MHP, AP kararına ilişkin ortak bir açıklamada bulundu.

AB’nin yürütme organı olan Avrupa Komisyonu ve 2011’de faaliyete geçen AB’nin diplomatik servisi EEAS ise konuya ilişkin Parlamento’dan farklı bir çizgi benimsemiş durumda. Avrupa Komisyonu’nun Bütçe ve İnsan Kaynaklarından Sorumlu Başkan Yardımcısı Kristalina Georgieva, AP ilke kararının görüşüldüğü oturumda yaptığı konuşmada 1915 olaylarını “trajedi” olarak nitelendirerek, Komisyon’un konuya ilişkin yaklaşımını da ortaya koymuş oldu. Benzer şekilde AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve Komisyon Başkan Yardımcısı Federica Mogherini’nin sözcüsü Maja Kocijancic de AP kararını değerlendirirken 1915 olaylarını “trajedi” olarak adlandırmayı sürdürdü.

1915 olaylarının yıldönümü yaklaşırken Ermeni iddialarını tekrar gündeme alan ülkeler kervanına Almanya da katıldı. Almanya Parlamentosu’nun alt kanadı *Bundestag*’ın Ermeni iddialarını tanıyan bir kararı, 16 Haziran 2005 tarihinde kabul etmesine karşılık Almanya Hükümeti bu konudaki tartışmalardan uzak durmaktaydı. Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier olaylara ilişkin “soykırım” ifadesini kullanmaktan imtina ederken, konu Almanya Şansölyesi Merkel’in partisi Hıristiyan Demokratlar Birliği (CDU) tarafından *Bundestag*’ın gündemine getirildi. Avrupa’daki en büyük Türk kökenli nüfusa ev sahipliği yapan ve Türkiye’nin en önemli ticaret ortağı konumunda bulunan Almanya’da konunun tekrar gündeme gelmesi, Berlin-Ankara hattında ilişkilerin gerilmesine yol açtı.

Almanya Şansölyesi Merkel’in sözcüsü Steffen Seibert’in hükümetin konuya ilişkin 24 Nisan’da parlamentoda ele alınması beklenen karara destek vereceğini açıklaması da bu

¹¹ European Parliament, “European Parliament resolution of 15 April 2015 on the centenary of the Armenian ‘Genocide’”, [vurgu eklenmiştir] <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+20150415+SIT+DOC+PDF+V0//EN&language=EN>. Erişim tarihi: 21.04.2015.

yöndeki öngörülerini güçlendirdi. AB'nin sürücü koltuğundaki ülke olarak nitelendirilen Almanya'nın 1915 olaylarına ilişkin tartışmalara dahil olması, konunun diğer ülkeler tarafından da gündeme alınması riskini beraberinde getiriyor.

Dikkatler Almanya'nın tutumunun ne olacağına odaklanmışken, Türkiye'nin AB üyeliğine karşıtlığıyla bilinen Avusturya'da 21 Nisan 2015 tarihinde, Federal Parlamento, 1915 olaylarına ilişkin Ermeni tezlerini savunan bir deklarasyon yayımladı. Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck'un 23 Nisan 2015 tarihinde Berlin Katedrali'nde düzenlenen bir törende "soykırım" ifadesini kullanması da Türkiye tarafından tepkiyle karşılandı.

1915 olaylarının yıldönümünde iki AB ülkesinde daha benzer gelişmeler yaşandı. Çek Cumhuriyeti Parlamentosu Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu da 24 Nisan 2015 tarihinde 1915 olaylarına ilişkin Ermeni tezlerini savunan bir karar kabul etti. Bulgaristan Parlamentosu da 24 Nisan 2015 tarihinde gerçekleştirilen oturumda 1915 olaylarına ilişkin bir karar kabul etti. Aşırı sağcı ve ırkçı Ataka Partisi tarafından gündeme alınan karar taslağında Ataka'nın kararda "soykırım" ifadesine yer verilmesi yönündeki tüm çabalarına rağmen taslakta yerine "katliam" ifadesi kullanıldı. Türk karşıtlığı ile tanınan Ataka'nın 2006'dan bu yana konuyu Parlamento'nun meclisine taşımak için 8 kez girişimde bulunduğunu da hatırlatmak gerekiyor.

23-24 Nisan 2015 tarihlerinde Çanakkale Savaşlarının 100'üncü yılını anma töreni yerine Erivan'da yapılan anma törenine katılmayı tercih eden Fransa Cumhurbaşkanı Hollande da Ermeni tezlerini savunan açıklamalarıyla Ankara'nın tepkisini çekti.

Türkiye-Ermenistan Normalleşme Süreci ve Gelinek Nokta

Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkiler, 1915 olaylarına ilişkin Ermeni iddiaları ve Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ ihtilafı gibi faktörlerin etkisiyle şekilleniyor. 2008 yılında Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle başlayan Rusya-Gürcistan Savaşı ertesinde Güney Kafkasya'da istikrarsızlığın arttığı bir dönemde, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde bir yakınlaşma sürecine girilmişti. Türkiye-Ermenistan milli takımlarının karşı karşıya geldiği futbol maçını Ermeni mevkidaşı Serj Sarkisyan ile birlikte izlemek üzere 8 Eylül 2008 tarihinde Erivan'a bir ziyaret gerçekleştiren dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Ermenistan'ı ziyaret eden ilk Cumhurbaşkanımız olurken, bir yıl sonra Sarkisyan'ı Bursa'da ağırladı. "Futbol diplomasisi" olarak nitelendirilen bu girişimler, Erivan-Ankara hattında normalleşme yönünde ilk sinyalleri olarak tarihe geçti.

Bunu takip eden süreçte gerçekleştirilen temaslar, 10 Ekim 2009 tarihinde Zürih'te Ermenistan ve Türkiye ilişkilerinin normalleştirilmesine yönelik iki tarihi protokolün imzalanmasına¹² zemin hazırladı. Protokoller, Türkiye ile Ermenistan arasında

¹² "Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü" ve "İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü"

diplomatik ilişkilerin yeniden tesisi, 1993 yılında Ermenistan'ın Kelbecar'ı işgalinin ardından kapatılan Türkiye-Ermenistan sınırının açılması ve 1915 olaylarının araştırılması için tarihçilerden oluşan ortak bir komisyon kurulmasını öngörmekteydi¹³. Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde normalleşme yönünde atılan olumlu adımlara rağmen ne yazık ki her iki tarafın hassasiyetleri ve Ermeni lobisinin tutumu, protokollerin onay sürecinin sekteye uğramasına neden oldu. Sarkisyan, Ermenistan'da milliyetçi kesimin yanı sıra ABD, Lübnan ve Fransa'da yerleşik Ermeni lobisinden gelen eleştirilere maruz kaldı. Türkiye açısından ise protokoller, Türkiye'nin Azerbaycan ile ilişkilerini gündeme taşıdı. Son olarak, Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan, Şubat 2015'te Zürih protokollerini Ulusal Meclis'ten çektiğini açıkladı. Ermenistan'ın Batı'dan uzaklaşarak, Kremlin'in oluşturduğu Avrasya Ekonomik Birliği'ne üye olarak Rusya ile ilişkilerini derinleştirme hedefi doğrultusunda ilerlemesi de ilişkilerde normalleşmeyi güçleştiren bir etken olarak öne çıkıyor. AB'nin Ermenistan'ı taraf olduğu ihtilafları çözmekte daha yapıcı bir tutum benimsemesi için teşvik etmesi zorlaşıyor.

Protokollerin imzalanmasından yaklaşık altı yıl sonra normalleşme sürecinde gelinen nokta umut verici değil. Özellikle 1915 olaylarının 100'üncü yılına rastlayan 2015 yılında Ermeni lobisinin çabalarını artırmış olmasının Türkiye-Ermenistan ilişkilerindeki açmazları daha da görünür hale getirdiği aşikâr.

Türkiye'de ise son dönemde 1915 olaylarına ilişkin bir açılım yaşandığından söz etmek mümkün. 23 Nisan 2014 tarihinde, dönemin Başbakanı ve mevcut Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 1915 olaylarında hayatını yitiren Ermenilerin yakınlarına başsağlığı dileyen ve ortak tarih komisyonu kurulması yönündeki çağrısını yineleyen bir mesaj yayımlaması bu konuda beklenmedik bir adım oluşturdu. Başbakan Davutoğlu'nun Ermeni kökenli gazeteci Hrant Dink'in ölümünün 8'inci yıldönümünde yaptığı açıklama ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın 23-24 Nisan tarihlerinde Çanakkale Savaşları'nın anılması merasimine davet edilmesi gibi adımlar (her ne kadar 1915 olaylarının yıl dönümüne denk geldiği gerekçesiyle bu davet Sarkisyan tarafından diplomatik teamüllere uymayan bir üslupla reddedilse de) Ankara tarafından atılmış önemli adımlar olarak öne çıkıyor. Son olarak, Başbakan Davutoğlu, 20 Nisan 2015 tarihinde benzer bir açıklama daha yayımladı. Açıklamada Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış döneminde hayatını kaybeden Osmanlı Ermenilerin yakınlarına taziye dileğinde bulunularak, Osmanlı Ermenilerinin 24 Nisan 2015 tarihinde Ermeni Patrikhanesinde düzenlenecek dini bir törenle anılacağı duyuruldu ve "Türkiye ve Ermenistan'ın, Osmanlı Ermenilerini birlikte, kendilerine yakışır bir törenle anmalarının çok daha anlamlı olacağı" belirtti¹⁴. Törene AB Bakanı ve Başmüzakereci Büyükelçi Volkan Bozkır katıldı.

¹³ Fiona Hill, Kemal Kirişçi ve Andrew Moffat, "Armenia and Turkey: From normalization to reconciliation", *Turkish Policy Quarterly*, Winter 2015, Vol. 13, No:4, s: 127-138.

¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, "Sayın Başbakanımızın, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış döneminde hayatını kaybeden Osmanlı Ermenilerine ilişkin açıklaması", 20.04. 2015,

Sonuç

1915 olaylarının 100'üncü yıldönümü etkinliklerini geride bırakırken, Ermeni diasporasının güçlü olduğu birtakım AB üyesi devletlerin önümüzdeki dönemde "soykırım" iddialarının tanınması şaşırtıcı olmayacak. Fakat bu çalışma dâhilinde daha önce de belirtildiği üzere, AB üye ülke meclislerinde alınan "soykırım" iddialarının tanıma kararları, Türkiye-AB müzakerelerini doğrudan etkilemese de ikili ilişkilerde zaman zaman gerginlik yaratmakta. Bu çabalar daha çok, AB kamuoylarında Türkiye'ye yönelik olumsuz algı oluşmasına ve kritik seçim dönemlerinde oy artırmaya yönelik iç siyaset hamleleri. Unutmamak gerekir ki, AB üye ülkelerin konuya ilişkin yaklaşımı, Türkiye ile ilişkilerinin tansiyonu ve Ermeni lobisinin etkinliğine bağlı şekilde dönemsel olarak değişiyor.

AB kurumlarının konuya ilişkin tutumunun ise bir bütünsellik arz etmediğini söyleyebiliriz. AP, dönemsel siyasi iklimden doğrudan etkilenirken, Komisyon, politik doğrucu ve uluslararası ceza hukukunu dikkate alan bir söylem benimsemeye özen gösteriyor. Öte yandan Ermeni meselesi önümüzdeki dönemde de "komşularla iyi ilişkiler tesis edilmesi" konusu kapsamında İlerleme Raporlarında yer bulacağı benziyor. Bu durum, 1915 olaylarından öte AB'nin, ihtilafların barışçıl yollarla çözümü ve iyi komşuluk ilişkilerine yönelik beklentilerini içeren yaklaşımına dayanıyor. 1915 olaylarına ilişkin Ermeni iddialarının tanınmasının AB'ye üyelik kriterleri arasında yer almadığının bir kez daha altını çizmek gerekir.

1915 olaylarının 100'üncü yıldönümü sebebiyle Ermenistan'ın ve Ermeni diasporasının "soykırım" iddialarının tanınmasına yönelik çalışmalarındaki artış ve agresif tutumla birlikte önümüzdeki dönemde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesinin zor olduğunu öngörmek mümkün. Öte yandan meselenin siyasi iklimden doğrudan etkilendiğini dikkate alarak, önümüzdeki dönemde Türkiye-AB katılım müzakerelerine ilişkin reformların olumlu bir ivme kazanmasının ve Komisyon'un öne sürdüğü kriterlerin yerine getirilmesinin, Ermeni meselesinin gündemden düşmesine ve paydaşlar arasındaki ilişkinin normalleşmesine, olumlu bir gündem oluşmasına ön ayak olabileceği çıkarımını yapabiliriz. Dolayısıyla 1915 olayları gibi birtakım olumsuz unsurların AB üyelik sürecinde Türkiye'nin önünü kesmek için bir bahane olarak kullanılamaması için, Türkiye'nin, AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planlarında öngörülen reformları ivedi şekilde yerine getirmesi önem taşıyor. Bununla birlikte, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesini öngörmek kolay olmasa da "futbol diplomasisi" gibi girişimlerin ortaya koyulması, bütün taraflar için olumlu bir etki yaratabilir. Ayrıca AB çevreleri, sivil toplum ve insan hakları örgütleri tarafından dikkatle izlenen, Ermeni kökenli gazeteci Hrant Dink'in ölümüne ilişkin davanın ve alınan kararların Türk yetkili makamlar tarafından AB'nin ve AİHM'nin öne sürdüğü yargı normlarına uygun şekilde takip edilmesi de konunun bütün tarafları açısından önem taşıyor.

[http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/ Article/pg Article.aspx?Id=14f71a8b-108a-4701-bc58-457fb06f35e7](http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Article/pg Article.aspx?Id=14f71a8b-108a-4701-bc58-457fb06f35e7). Erişim tarihi: 21.04.2015.